



ANT AKMENOS KRANTŲ

Kalėdų eglutė Tiškevičių Žiemos sode

...Kretinga yra Žemaitijoje, prie Akmenos upės ir Tauragės pašto kelio. Nusipirkta dvaras buvo neišvaizdus, nes dar nebuvo rūmų, o tik du namai, kurių vienas stovėjo aukščiau, kitas – žemiau.

Iš senų laikų išliko senoji „šveicorinė“ ir keli ažuolai, pasodinti ankstesnių dvaro valdytojų Chodkevičių, palaidotų bažnyčios kriptoje. Šie medžiai buvo ypač rūpestingai prižiūrimi: drevės užpildytos akmenimis, o kamienai suveržti geležiniais lankais. Naujai įkurta rezidencija buvo sunkiai nusakomo stiliaus ir nepriminė pompastiškai įrengtų rūmų. Tai tebuvo du atskiri, tik atnaujinti namai, tarp kurių buvo 2 metrų aukščio skirtumas. Didesniojo namo antrajame aukšte buvusi įrengta biblioteka, o šalia – kabinetas, pro kurio langą grafas Juozapas pro optinį vamzdį stebėjo einančius liepų alėja. Kabinete prie lango kabėjo vadinamasis „vamzdys“ [telefono aparatas], kuriuo buvo galima susikalbėti su pirmame aukšte esančia dvaro kancelarija.

Grafas Juozapas visada garsėjo originaliais sprendimais. Tuos du namus jis sujungė pasakiško spindesio Žiemos sodu, išgarsėjusiu visoje Europoje. Jame buvo įrengti nedideli vandens baseinai, sujungti kanalais, virš kurių nutiesti tilteliai. Virš baseinų tryško du fontanai, o tarp jų į trečiąjį baseiną uolomis nuo antrojo aukšto krito vandens krioklys. Apačioje Žiemos sodą supo dirbtinės uolienos ir olos. Didžiausioje oloje pavakariais nemokamai buvo vaišinami lankytojai, kurių daug atvykdavo iš Klaipėdos, Tilžės, Karaliaučiaus, o taip pat poilsiautojai iš Palangos. Čia galėjo tilpti šimtas žmonių.

Į Žiemos sodą buvo atvežta itin vertingų egzotiškų augalų rūšių. Garsiosios araukarijos viršūnė siekė trečiąjį sodo aukštą. Tokio pat aukščio buvo daugelis Afrikos palmių. Sodą apšvietė trys elektrinės lankinės lempos. Elektros energijai gaminti grafas Juozapas pastatė elektros turbiną. Ją suko rudens liūčių vanduo, o žiemą – garai, kuriuos gamino mediena arba durpėmis kūrenamas didžiulis vandens katilas. Vėliau lankines lempas pakeitė kaitrinės elektros lemputės.

Tiškevičių šeima žiemą gyveno Kretingoje, o vasarą – Palangoje. Gyvenimas bėgo įprastu ritmu: vaikai augo, sūnūs mokėsi Sankt Peterburge, o į namus grįždavo tik per atostogas ir šventes. Dukras namuose mokė samdomos mokytojos. Atžalų auklėjimu rūpinosi kruopščiai tėvų parinktos auklės ir mokytojos. Atrankos kriterijai buvo įvairūs. Grafiene Sofija pirmenybę teikė intelektui, sumanumui, išsilavinimui ir mokėjimui bendrauti. Grafas Juozapas besąlygiškai reikalavo, kad mokytoja būtų graži, todėl su raštišku prašymu priimti į darbą jam turėjo būti atsiųsta ir nuotrauka. Grafas kėlė dar vieną reikalavimą visiems samdomiems darbuotojams, tarp jų – ir nuolatiniams tarnautojams: gydyto-

jui, inžinieriui ir amatininkams. Kiekvienas pretenduojantis tapti dvaro tarnautoju privalėjo mokėti groti kuriuo nors muzikos instrumentu arba dainuoti. Kretingos ponas mėgo muziką, kuri, ligai priklausčius jį prie invalido vežimėlio, tapo vienintele pramoga.

Grafas Juozapas buvo naujais išradimų gerbėjas. Dvare nuolat dirbo inžinierius arba elektrotechnikas, kurie buvo laikomi namiškiais. Tarnautojai kartu su šeimos nariais, įnamiais, mokytojais ir kitais asmenimis priklausė vadinamajam „pirmajam stalui“. „Antrajam stalui“ priklausė visi kiti, kurie rinkosi vadinamajame „bufete“ [patalpoje šalia rūmų darbininkų valgomojo, kurioje stovėjo indaujos su virtuvės inventoriu]. Čia ateidavo pasistiprinti visi rūmų darbininkai, o viešpatavo visagalė ekonomė, valdžiusi rūmų vaistinę, virtuvę, valgyklą ir sandėlį. Kita „bufeto“ visagalė buvo panelė Petronėlė Pilinska. Ištekindami dukterį, tėvai į palydą jai skirdavo tvarkingą, nepriekaištingą patarnautoją, kuri turėjo rūpintis jaunąja ir padėti jai tvarkytis naujuose namuose. Patarnautoja turėjo būti bajoraitė, bent jau kilusi iš smulkiųjų bajorų, ir išsiskirti iš kambarinių priklausydama antrojo, o ne trečiojo stalo aplinkai. Patarnautoją aptarnaudavo kambarinė, kuri tvarkė jos kambarį, rūpinosi daiktais. Patarnautojos pareiga buvo rytais žadinti vaikus arba šeiminius, apvilkti ir sušukuoti vaikus, tvarkyti asmeninius jų daiktus. Tokia patarnautoja pas grafiene Sofiją ir buvo panelė Pilinska, kurią su kraičiu jai perdavė tėvai Horvatai iš Barbarovo. Ji atrodė kaip kilminga matrona, buvo labai tvarkinga, visada rūpestingai apsivilkusi, su nepriekaištingai balta ir krakmolyta nėrinuota apykakle, sklastymo per vidurį perskirtais plaukais. Niekada nesirėmė sėdėdama, visuomet buvo tiesi kaip ir jos krakmolyta apykaklė. Kilusi iš Vilniaus, kalbėjo grynu vilnietišku akcentu. Ji buvo viena iš Kretingos rūmams būdingų ypatybių, nepasiduodančių laiko permainingoms. „Bufeto“ aplinkai priklausė ir kitos tarnautojos. Kartais į „bufetą“ užsukdavo mokytojos, nes čia visada buvo jauku ir linksma: buvo lošiama kortomis, juokaujama, grojama mandolina.

„Trečiasis stalas“ buvo skaitlingiausias, o prie jo susirinkdavo darbininkai, dirbantys dvaro palivarke.

Visi metų laikai Kretingoje prabėgdavo įprastu ritmu. Rudenį aplink rūmus dar žydėjo daugybė rožių ir tvyrojo nuostabus levandų aromatas, alėjos buvo nubarsytos gilėmis ir kaštonais, mirgėjo spalvotų lapų tuneliai. Žiemą girgždančiu sniegu iki rūmų atšliuozdavo rogės. Pavasarį žolynuose išsprogdavo pirmosios žibuoklės bei kuokštai baltų plukių. Vėliau prie tvenkinio ir krioklio

pasirodydavo pakalnutės. Visa tai papildė bernardinų vienuolyno pusėje skambantys varpai ir iš palivarko sklindantis gaidžių giedojimas. Vėliau trims mėnesiams viskas nutildavo, ištuštėdavo, prasidėdavo Palangos sezonas.

Nusistovėjęs rudens-pavasario gyvenimo ritmas Kretingoje iš esmės pasikeisdavo du kartus per metus – per didžiąsias šventes. Tuo metu atvykdavo Sankt Peterburge besimokantys sūnūs ir daugybė svečių. Jautėsi šventinė nuotaika. Penki paaugliai jaunuoliai pagyvindavo ir išjudindavo įprastą gyvenimo ritmą, pasakodavo apie savo mokyklinius pasiekimus ir žygdarbius. Netgi kasdieniais dvaro ūkio reikalais ir vyro liga užsiėmusi grafiene Sofija bendravimui su jais skirdavo daug dėmesio.

Per Kalėdas, kai už lango siautėdavo pūga, nepaprastai malonu būdavo sėdėti Žiemos sode palmių, čiurlenančio krioklio ir egzotiškos žalumos apsuptyje. Grafi Tiškevičiai Lentvaryje ir atvykę į Kretingą suruošdavo savo vaikams Kalėdų eglutę. Kai berniukai paaugo, šios tradicijos, sukeldami jaunėlių dukrų nepasitenkinimą, atsisakė, o eglutę ruošdavo tik tarnautojų vaikams. Likus mėnesiui iki švenčių jaunosios panelės Tiškevičiūtės tėvai duodavo pinigų Kalėdų dovanėlėms supirkti. Jos privalėjo sudaryti tarnautojų vaikų sąrašus, išsiaiškinti, ko jiems trūksta, kas juos labiausiai nudžiugintų, ir paruošti dovanėles. Didžiulė eglė buvo pastatoma Žiemos sodo viduryje. Papuošta daugybe žaisliukų, blizgučių ir lempučių, nuo viršaus iki apačios apvyta plonučiais mirgantį tinklą primenančiais auksuotais siūlais, eglė atrodė įspūdingai. Tarnautojų vaikai rinkdavosi Žiemos sodo apačioje ir laukdavo, kol juos pakvies prie dovanų.

Kūčios buvo švenčiamos labai iškilmingai. Kūčių vakarienei, be namiškių ir svečių, buvo kviečiama visa „bufeto“ kompanija, taip pat kai kurios dvaro administracijos tarnautojų šeimos ir kunigai vienuoliai. Prie stalo sėdintis įraudęs, linksmas, populiarumu nepasižymėjęs klebonas Terpeika pradėdavo Kūčias malda ir kalėdaičio dalijimusi. Kūčių stalui būdavo patiekiamos trys sriubos: šalta migdolų sriuba, barščiai su ausytėmis [„Ausytės“ – tešloje iškočioti ir iškepti grybai] ir prancūziška vyno sriuba. Po sriubų buvo valgomi žuvies produktai: farširuota lydeka, karpis su razinomis, tešloje kepta žuvis ir saldūs patiekalai: kisielius, kukuliai su agonomis, džiovintų vaisių kompotas.

Jaunuoliai Tiškevičiai buvo susodinami tarp kunigų ir dvaro administracijos tarnautojų, o grafas Juozapas budriai stebėjo, kaip jie sugeba užmegzti pokalbį ir bendrauti su kaimynais. Šiaip jie turėjo nedaug bendrų temų, ka-



Kretingos muziejaus pastatas grafių Tiškevičių laikais. Fotografavo Paulina Mongirdaitė.

dangi auklėjimo taisyklės griežtai reikalavo laikytis savo luomui deramo elgesio.

Po Kūčių vakarienes prasidėdavo šventinis koncertas, kurio metu kalėdines giesmes dainavo visi namiškiai ir tarnautojai.

Dovanos buvo dalijamos tik antrąją švenčių dieną. Jos buvo teikiamos kitaip, nededamos po Kalėdų eglute. Tėvai, vaikai, mokytojai ir svečiai gaudavo po tris loterijos bilietus. Pirmajai kategorijai priklausė gana brangios dovanos: kelionės reikmenys, rašymo priemonės, įranga kambariui papuošti, antrajai – pigesnės, o trečiajai – smulkmenos. Po pusryčių visi rinkdavosi svečių valgomojame, kuriame ant didelio stalo gulėjo išdėlioti visi loterijos laimėjimai. Juos išsidalinus, prasidėdavo antroji šventės dalis – kuo naudingesnis apskaitimas gautomis dovanomis.

Švenčių metu, be iš toliau atvykusių šeimynos narių, Kretingos dvarą aplankydavo ir kaimynai. Dažniausi svečiai buvo kunigaikščiai Oginskiai iš Plungės. Ketvertu arklių kinkytoms rogėms arba karietai įvažiavus į kiemą, ją lydintis šaulys nuo pasostės paskelbdavo, kad atvyko kunigaikštis. Po to išlipdavo kunigaikštis Mykolas – žemo ūgio, tamsaus gymio, užriestais ilgais ūsais, primenantis italą, greitas, judrus, tarsi nuolat kažkur skubėtų. Vėliau vartuose pasirodydavo dar vienas ekipažas, kuriuo į svečius atvykdavo kunigaikštienė, kilusi iš Skuževskių giminės. Ji nuobodžiavo didžiuliuose Plungės rūmuose, dažniausiai buvo viena, neturėjo vaikų, todėl apsilankymas pas kaimynus jai buvusios didelės iškilmės. Pas Oginskius svečiai suvažiuodavo tik kartą per metus – šv. Mykolo dieną. Tuomet koncertuodavo orkestrai (juos turėjo abu broliai). Šventė trukdavo visą savaitę. Didžiuliai, prabangiai įrengti rūmai ir dar didesnis parkas būdavo pilni svečių, judėjimo ir klegesio.

Tokie garbingi svečiai, kokie buvo kunigaikščiai Oginskiai, būdavo pasitinkami labai iškilmingai. Su jais buvo bendraujama labai pagarbiai, mandagiai ir atsargiai, kad kartais kunigaikščiai dėl ko nors neišsireistų. Tačiau vaikai ne visada laikėsi etiketo. Sykį kalėdinio apsilankymo metu jaunimas sugalvojo žaidimą. Semdami iš Žiemos sode burbuliuojan-

čių upelių vandenį, ėmė laistyti galerijose sėdinčius ir diskutuojančius svečius. Netikėtai svečiai atsakė tuo pačiu, stvėrė ašočius ir ėmė kur pakliuvo pilti vandenį žemyn. Nepaisydama patirtos žalos ir šlapių rūbų, kompanija įsismagino ir linksminosi iki pat vakaro.

Švenčių metu nemažą pramogos dalį sudarė įvairūs vaidinimai, saloninio teatro pasirodymai. Pasišventusieji ruošiantis vaidmenims buvo kuriamos šarados, vieno veiksmo muzikiniai pasirodymai, kuriami gyvi paveikslai. Mėgėjiškų vaidinimų veikėjais tapdavo visi – šeimnininkai, svečiai ir tarnautojai. Viena iš pageidaujamų pramogų buvo kaukių balai... Kartą visų nuostabai įbėgo, tiksliau, dideliais šuoliais išuoliavo svečias iš kaimyninio dvaro Stanislovas Gavronskis, persirengęs katinu su didele juoda uodega ir ilgais ūsais. Panašu, kad tarnas sugaišo visą naktį, kol apsiuvo jį nuo galvos iki kojų, palikdamas tik skyles akims.

Naujieji Metai buvo sutinkami tradiciškai. Kai išmušdavo 12-ta valanda, namiškiai ėjo melstis į bažnyčią. Vėliau visi rinkdavosi grafo kabinete, kur jau laukė išrikiuotos šampano taurės ir dideli tortai, ant kurių puikavosi naujųjų metų data.

Žemaitijoje gyvenimas tekėjo įprasta vaga, nuo vieno iki kito vasaros sezono, nuo švenčių iki švenčių. Vaikai augo, o diena keitė dieną. Visiems atrodė, kad laikas stovi vietoje ir niekas nesikeičia, kad šeimos tradicijos, pasisėdėjimas prie bendro stalo, papročiai ir tradicinės šventės yra pastovaus ir ramaus gyvenimo dalis.

Joanna SOKOLOWSKA-GWIZDKA

Autorė naudojo Elenos Klotildos Tiškevičiūtės-Ostrovskos (1876–1953) dieno-raščių ir 1999 m. kelionėje po Lietuvą surinkta medžiaga. Straipsnis publikuotas laikraštyje „Gazeta“, Toronte, Kanadoje, 2008 m. gruodžio mėn.

Straipsnis pateiktas su trumpintais. Iš lenkų kalbos vertė Jolanta Klietkutė, redagavo Julius Kanarskas.

Daugiau informacijos apie Kretingos krašto istoriją galite rasti www.kretingosenciklopedija.lt